

Szíki Károly

Bitófamankóidon hová igyekszel, ország?

Döbrentei Kornél: Ajánlások könyve

Kétkedő, lázadó költő, mint kivont karddal a középkorban, a középnemzedék két-kedő-lázadó poétája Döbrentei Kornél. Himnikus és profán, szenvedéllyel teljes, lobog *a magyar sors által összetákolt máglyán*. Dobogva virraszt, mert nem látják már az árulással körülölelt és rabul ejtett országban a kisebb fényeket, és nem hallják csak a robbanásokat, és nem érzik az illatot, csak a világvalóság virtuális elvérést nézik. A költő vérzik, és fájdalommal konstatálja: a lepusztított érzékszervű magyarnak olyan jeleket kell kibocsátani, amelyeket még képes átérezni, appercipiálni, hiszen a halállal, bünténnyel beüzemelt reklámcsatornák belenevelték, hogy a halál a hír, de legalább is a katasztrófa az ingerküszöb. Minden egyéb halk halott, mint Ady meg a többi.

A nagy nemzeti amortizációban felemelt mutatóujj lett Döbrentei, ahogyan rámutat, leporol, vesszőt hajlít, hogy valahogyan érthetővé tegye: mi az, amit ránk bíztak az ősök, amire ma szemhéja sem rebben a héjamentalitású világnak. Tunya, devalválódott nép lett a képlet, ezért rendezi hadrendbe sorait a költő. Számára a történelmi személyiségek nem lágy panoptikumtárgyak, ha idézi őket, hanem a nemzeti hiány lüktetései. A múltnak mához való kötése keserves heroikus munka, munkatáborban megmaradni akaró rab akarata az övé. A kép keserves, a küzdelme szinte szárnalmas. Még nem tudni, hogy ősei maradékan, martalékan, koncán pihegő nyugatorientált, immunrendszerében megroggyant magyar megsemmisül vagy megszelídül. A megürült legenda tartalommal telítődik-e újra, vagy kiürül a kincstár? Mit ér az áldozat, ha magyar? Ha magyarért magyar, érte lángoló. Az extra méretű steak hús – mely egy huszárvágással felülírja a heti hagyományos menüt – érzéletesen sült szaga mellett maradt-e még érzékszervi minimum, ha az értünk önkéntes tűzhalált szenvedő húsának szaga csap ki a diktatúra máglyájából?

Döbrentei meditációja több, mit szóvá formált kérdés. Igen, mi történne akkor, ha Bauer Sándor égett húsának füstje arcunkba csapna? Mi lett a szenvedéstörténetből? És mivé lett a szenvedéstörténet, eltompult érzékszervű szarvas ország, kinek üszkösödő nyelve alatt a Himnusz is üszkösül?

Döbrentei Kornél erős képeket használ, s az olvasó erős képet vizionál: a nemzet hatalmas égbolt-boltban kimért holt, amit lát. Nem feldolgozható, nem megemészthető massa a múlt. Így nem, itt nem. Nem kiút a jövő, csak csattogás halottak csontján. Tompán puffanó humánium-ultimátum: *Méltóságunk oda,*

megsilányult vérünk, okosságunk hisszük tehetetlenségünk, mert félünk, félünk, félünk, irtószakadásig zsarolt véreinket árvaságra hagyjuk, soha nem védjük meg, nem évül el a bűnünk. Emberiség és magyarság elszakíthatatlanul összetartoznak nála.

Ha tovább is mélyére ásnak súlyos sorainak, olyan, mint ha két tarkólövés között, leszakadt vezetékek alatt túlszűfolt állomáson vesztegelnénk. Lehet tehát a ravatalt készíteni, a showhivatalt magasabb hőfokon üzemeltetni a buja bár-ballada országunk főterein? Kiszikkadt tarló a magyar határmezsgye. A létezés pereme.

Az *Ajánlások* könyve kötetet a válogató-szerkesztő Szakolczay Lajos látja el értékelő utószóval, amelynek ott kellene állnia már az elején, mint lepedőre vastag véres betűkkel írott előszónak, de ott nem állhat, mert azt a helyet Nagy Lászlónak bérelte ki Szakolczay, igen érzékenyen és értő szándékkal. Egy kőbe kalapált alapállást fogalmaz meg 1971-ben Döbrenteiről a *csontkitottság tragikus érzését* (Görömbei András: *Nagy László költészete*) hordozó Nagy László. Ő kimondja éppen 42 évvel korábban: *Döbrentei nem szajkófészekből jött... de igen alkalmas akarattal. Nem kócbabáért küzd.*

Így napjaink költője nem kevesebb igénnyel indul, mint példaképe: *„Nagy László öntanúsításai gyakran jelennek meg a megfeszítettség, megkötözöttség képeiben, de sohasem azonos ez Krisztus mártíromságával, mert teljességgel hiányzik belőle a keresztényi elfogadás, beletörődés. Sorsa ellen panaszkodik az „az ittrekedt szív”* (Görömbei: N. L.)

Döbrentei tehát építeni indul, a maga belső erőit lázító erőkké toborozni, a reátörő kényszerűségekkel együtt. Még nem tudja, meddig jut, hogyan hozza fel színre és szólaltatja meg azokat, de vállalja. Átkozott álmodozó hajnalokon, még nem tudja, mégis újra és újra feltör benne a vállalás, amit Nagy László hagyott rá azzal, hogy felismerte benne: *képes bedobni a horgot, amire a halvérűek ráúsznak.* Berúgja az ajtót, és kidobálja a retro-melankóliába merevedett bitang-világ Vihar-madár-örököszeit, és megírja a napi történeteket, amelyeket a végére a megmaradás emlékműveivé farag. Úgy építi a maga belső erőit, hogy a reátörő kényszerűségekkel aggatja azokat körbe. Mérhetetlen gazdag mondanivalója van ebben a lázadásban, s mert érzi a kezdeti időkben, hogy nincs hozzá kellő türelme, és ideje sincs arra, hogy korának elvárása szerint egy leegyszerűsített képben fogalmazza meg mindazt a romlást, amit lát, ezért túlbujánzó, szinte Juhász Ferenc-i képletbe illeszti be a hatalmas, roppant óriási képeket. Első versei elszabadult rakéták, feltöltve szünni nem akaró hordozóanyaggal (*Történetek anyám szíve alatt, Júdás magánbeszéde, Halottak napi vers, Ez is a Dunánál, Zrínyi Ilona lázadása, Szomjúság, Egy Martinovics arcképre, Martin Luther King, Karácsony, 1956, A hősi halott, Tavasz, Gólyalábon, Könnyed őszi dal, Hazatérés, A tenger*))

Az útkeresésében Juhász Ferenchez hasonlatosan a hagyományos műfajokat

megújító szándékkal fejezte ki a saját és talán kora életérzéseit. Mindkettőjüknél az emberiségben gondolkodás – térben és időben a végtelenbe tágul: minden és mindenki, aki valaha élt, él vagy élni fog a világmindenség egészében, tárgy lehet ennek a költészetnek. A világ egészének megismerésén túl azonban Döbrentei a nemzet létét veszélyeztető problémáknál szívesebben időz, birtokba veszi azokat.

Kísérletei természetyszerűen összeütköztek a sematizmus versértelmezés és olvasás gyakorlatával. A didaktikus megszokással szemben rohan fel a lépcsőn kikiáltani: *„most döbbenet rothadok a szemeim harmatában: átöldökli rajtam füveit a rét...fénymaszkos fejjel kibukom a világból visszaszületni földanya méhébe indulok virágok orfeuszi útjain, de fogaimmal kioldom még a gúzsbakötött szelet, ragadja el homlokomról a zellerkoszorút és taligázzon vele másoknak élhetőbb időt.”* Ezzel az ars poeticával bejelenti, hogy a költemény újszerűsége hajtja, és a korabeli szöveggörnyezetből kilép. Tudja, ez feltűnő lesz, de Juhász Ferencnek sem volt könnyű, mikor más költők mímelésének útjára nem lépett, s felépítette önmaga nyelvezetével sajátos költői létét. Döbrentei a legfeltűnőbb formával, nyelvezettel, s mindenek felett: *szemlélettel*, gazdag poétikai eszköztárat teremt. Ennek kívánt nyomatékot adni Szakolczay, amikor nem csupán tematikus, hanem időrendi válogatást is végez.

Szagatott és gömbölyű repülést mutat ki a szerkesztő, ami az övé, ezért sosem unalmas, nem lehet kimenni belőle egy sörre a kantinba, mert mire visszajönne a ráhangolt olvasó, kezdheti előlről a vaskos képeket lefejtetni. Kifeszített ijának tegezébe helyezi az olvasóját, és úgy figyel, mi lesz a fegyvernem választásának eredménye. A kint és bent játék mestere Döbrentei, mert egyszerre van két helyen, ha ír, hiszen egyben az olvasó szerepében is ő ül. Mindez talán abból fakad, hogy egy szívvel egyszerre két hazában él. Egy intézményesített, nevében hazában és egy belső emigrációs hazában.

A kötet arról tesz tanúságot, hogy a költemények jelenhangszerelése és jövőkép gyűjteménye szögesen ellentétes volt és maradt a hurráoptimista küldöttekével, hiszen a pusztulás, a megsemmisülés folyamatával, annak betokosodásával és következményeivel foglalkozik. Döbrentei kérdőn tekint a nemzetgondolat szedált törmelékére: *„Fiúk, hová tűnt a virtus, hol lakik, meddig hátrálunk még, a méhfa-lig? Fiúk, figyeljétek a Turul madárra, ha nem, cselédek maradtok, tányérváltók, Trianon óta nem jártak le a váltók. Konokul csatát állni, esély s számadás, Hunor-Magor sarjak, fel s ellentámadás!”*

Az ő jövőképe egy nemzetellenes összeesküvés folyamatából van levezetve, s az erre épített jövő igen rozoga tákolmányt mutat jelenben és jövőben is. Ezt erősíti meg a történelmi visszapillantás sorozata, melyből jelenbeli érvényesség-esélytelenséget, így elmúlásképet vizionál. A múlt felidézését a Szakolczay szerkesztői elvben ismét a jelen követi, majd újabb és újabb visszarévedés. Hősiségek és téve-

dések gyűjteményévé változtatva az írói életművet. Példák sorain át, azokkal megerősítve és felvértezve vall a korlátlan szeretetről, szabadságvágyról (*Szent Margit, Zrínyi Ilona, Berzsenyi, Széchenyi, Madách, Petőfi, Don Quijote, Martin Luther King*), és a mai korlátozott létnek mégis megélhető szépségeiről (*Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak, Csontváry-, Aba Novák Vilmos emlékének, A Restár Sanyi heroikus csökjá, Elgurult üveggolyók, Van Gogh*).

Bakay Kornél írta laudációjában Döbrenteiről az Árpád pajzs átadására: *„És mégis vállaljuk, és mégis meghátrálás nélkül verekszünk eszméinkért, igazunkért, megmaradásunkért. Mert soha sem szabad feladni! – hirdeti Döbrentei Kornél, drága testvérem, nagyrabecsült barátom, lánglelkű példaképem, magányos bozót-harcos-társam. Ő is vállalta, én is vállaltam a mellőzést, a megbélyegzést. Mennyire igaz, amit mondott: Úristen, mire vihettem volna, ha nem itten születek a magyar Golgotán? A keresztre feszített Magyarországot sem 1920-ban, sem azóta nem siratja senki. Magányunk teljesnek látszik, de Döbrentei Kornél és pajzsos vitéztársai csakazértis-emberek, s kimondják az igazságot, megmutatják az ellenséget: a befogadott idegenszívűeket, akik gyűlölik az őket minden jóval körülvevő magyar hazát. S ezek a lények ki akarják ölni a magyarokból a lelket, a hitet, a múltat, az önbecsülést, az összefogást, a harci szellemet. De nem hagyjuk magunkat.“*

Hangjai nem éjjeli csendek neszező zörejei, hanem végzetidéző vonító kattogások: vér, zászló, gyászdalok a halál fókuszában. Világba kilökött lét a magyar lét. Ég és föld egyszerre összefogott ellene. Apjának emléke sem egyszerűen csak egy háborús tudósítás az emberiség megsemmisítésére kitalált és beüzemelt változatforma a magyarság ellen. Nem csak egy teljes hadtest felszámolása, benne ott van egy nemzet felszámolásának ördögi terve háttérjátékos-maffiákkal, politikai thriller-kommandókkal. A pusztulás apokalipszise az orosz hómezőn – ma már illik tudni –, hogy nem más, mint az egyetemes áruklímája: elpipázott jövőnk. Erről másként írni minden egyéb értelemben érdemtelen és érvénytelen, ha nem zeng, dohog és robban úgy, mint Döbrenteinél, hogy az egyes érvénye egyetemes kiáltássá érjen össze, hogy a húr megpendüljön ott lenn, hol elvégeztetett és ott fenn, ahol el kell számolni a végzettel.

A sors grandiózus csomóinak kibogozójává szegődik, mert ahogyan fogalmaz: *nem hiszem a pitonokkal létünkre csomózott sorsot...a tusát hagyom örökül, nem az álmot.*

A válogatott kötet történelmi kalandozás nyíllal, tegezzel, Berzsenyiné, Babitsnál tett látogatással; Madách, Petőfi, Krúdy betyárjaival. Nem véletlenszerű felhorkanásokkal, nem improvizált témacsalogatással, hanem mozgalommá indított mozzanatokkal kitérés kísérlet e költészet a letunyult, elbutított országban, még egy esély megtalálására. Akkumulátor két pólusára összekötő szálnak szegődik, hogy világítson, működésbe hozzon valamit, ami nem működik, mert nem divat,

nincs ideje Sütő Andrásnak, Nagy Lászlónak. Nincs most ideje, idegenek vezérelte propagandahálózatnak behódolt országunkban e nagy virrasztásban. Csontváry, Aba Novák preparált emléke sincs kitéve kirakatba sem, mégis virraszt, hogy teljesen el ne lopják, mert a tolvajok tudják: jövőképünk és esélyünk csak velük teljes. Velük lenne az, de a gaz jelen van, s citerál, médiakatasztrófa hírarzenál játszik az agyi zongorán, és új műveket szül torz, dekadens megfélemlítettségek.

A költészet zárójel ma, de éber nyúl mégis a Döbrentei-féle líra, mely azonnal ugrik, ha be akarják fogni, hálóba zavarni, puskacsővégre kapni. Ez heroikus dac, két ököltre fektetett virrasztás a még el nem lopott nemzeti kincsek felett, a szellemóriások mellett, velük, műveikkel. Döbrentei ezért talán vagy éppen ezért kemény talajt rak maga alá, egykori váteszekből kemény fundamentumot épít és világító, nemzetrontók világirtó tornyává szelídülnek közelében a nagy gondolatok, melyeket nem csak megfogalmazott valaha valaki, de ki is merte mondani magyar a magyarnak, nemzet a nemzetinek. Összeállt tehát a világítótorony, amely a ködben jelzi, hol kössön ki a túlélésre játszó magyar s minden eltévedt tévelygő, eszmecsapdába becsalt honpolgár.

A szobája falán függ édesatyja tisztí kardja, és az 1997-ben megkapott Balassiszablya. Védi maradék népét ezzel a pajzzsal és verseivel, melyek a harc, a küzdés, a meg nem hátrálás jelképei, s egyben vezéri méltóságjelvényei.

(Püski Kiadó, Budapest, 2012.)

Némethi Lajos

Egy homo ludens elaranyjánosul

Fecske Csabáról és az Árnyas kertben című kötetéről

Hogyan is kezdjem? A hegeli triással operálva, de (természetesen) nem rendszerfilozófiai, hanem – jelen esetben – inkább csupán mezei metodikai értelemben, és persze egy költő-irodalmárra, s az ő műveire vonatkoztatva. A módszertani-logikai sorrend – tézis, antitézis, szintézis – tehát adott. Engedtessek meg a végéről kezdenem. Mintha bírósági ítéletet (esetleg végzést) foglalnék írásba... Eszerint: előbb a határozat expressis verbis közlése: „Elnézést Virág elvtárs, ez (már) az ítélet!”, aztán következik a részletes indoklás...

Szóval konkrétan és félreérthetetlenül – jöjjön a szintézis révén született szubjektív konklúzióm: Fecske Csabát tanítani kellene; konkrétan: a nemzeti alaptantervben (NAT) lenne a helye. Úgy is mint költőnek, és úgy is mint embernek. Miért e kettős kitétel? (Ha netán annak tűnne...). Mert Tabi László zseniális bon motja: „A vers gyönyörű, kár, hogy ismerem a költőt”, reá – sokakkal ellentétben – bizony nem érvényes; éppen ellenkezőleg. Akarom mondani: a vers is gyönyörű – és jó, hogy ismerem a ...

Ha már így elvetettük a sulykot, akkor jöjjön az indoklás.

Szerzőnk par excellence költő – ezzel a névvel mi más is lehetett volna a predesztináció ellenében – egy (pestieknek) világvégi zsákfaluból (Szögliget) indulva; kiszolgált katona, civil (kenyérkereső) foglalkozása kegyelméből nyugdíjas; gyermek, férj, apa, többszörös nagyapa; olyan – köztisztelőben álló – ember, aki immár a hivatalos hazai irodalmi kánonunknak is rangos tagja. Különös tulajdonsága: olvasói vannak; neki vannak olvasói... Versei tisztaszavúak, őszinték és olvashatóak, mondhatóak (Kányádi Sanyi bácsi nyomán: vers az, amit mondani kell...).

Hatvanöt éves. Most úgy érezte, eljött a szolid számvetés ideje, és az *Árnyas kertben* címet viselő kötetében tíz tucat oldalon tett kísérletet eddigi munkásságának egyfajta összegezésére, amely – egy rendkívül gazdag, *szinte* (ez csak a biztonság kedvéért beszúrt módosító szó) töretlen ívet húzó pálya, művek százait, ezreit felmutató életút ismeretében – (ne tagadjuk, de ne is rójuk fel) szinte lehetetlen vállalkozás.

Melyek lehetnek Fecske Csaba ún. vezérlő motívumai, elvei és célja? A világ megismerése: a természet és az ember, az otthon, a haza (újra)felfedezése (mi dolgunk a világban?), az etikai és esztétikai elvek és az értékek melletti következetes kiállás, a szellem furtonfurt párbajra hívása (az értelem keresése), a szakralitás, a rend és a fegyelem szépségének és tartalmának tisztelete. Mindezek mellett a kételkedés képessége és igénye, mindenekfölött (és érdekében) pedig anyanyelvének tökéletes ismerete, lehetőségeinek már-már mohó kihasználása. Örök gyermekként: hol rácso-

dálkozóként, hol vásott kölyökként, hol szextettekre vágyó (nyálcsurgató) kiskandúr kamaszként. Esetenként mélyérzésű cinikus bőrében, másszor bölcs öreg képében... Most éppen „elarányjánosulva” (is). Vagy kissé balassiasan elpetőfiesülve. Tehát (és de): mindig homo ludensként.

...Hősünk – immár (és még) izmos szárnyaival – vissza-visszarepül a „búvó ott-honi tájra” (Radnóti-val – de már nagyon más okból – aggódva: „*Ó megvan-e még az az otthon?*”), makacsul ragaszkodva a gyökerekhez. A szülőföldhöz. Pedig oly sok már a „Ház, ahova nem lehet hazamenni”. Csak a jelzőket emelem ki a versből: „meglazult”, „tragikus”, „ólálkodó”, „kiszáradt”, „lepottyant”, „elárvult”, „langyos”, „megkövült”, „rothadó”, „széteső”, „repedezett”, „csukott”, „elárvult”, „horpadt”, „félbemaradt”. Önmagukban is úgy beszélések, mint ahogyan némák a „szavak nélküli szóközök”. A „Mifelénk” sorainak feltételes módú igéiben nem csupán a vendég látogatásának esetlegessége, de az immár szublimálódott és emlékezetté nemesült múlt míves keretbe foglalása jelenik meg – rendkívül érzékletesen: „ha erre tévednél ha itt járnál”; „fogadnának”; „kínálna”; „láthatnád”; „belegázolhatnál”; „vakítaná szemed”. A „Nincs kinek” még személyesebb: „ülnék apámmal”; „borozgatnánk”; hallanánk”; „beköszönne”; lennének”; „tűznék”; „amit még sohase mondtam de ki kellett / volna mondani rég / mégse mondom mert már nincs kinek”. Mert „Ez már nem az”, bizony „már nem az az idő amelyben megtörténhetne bármi is / ami túltenne az eddig törtéteken...” S hányan érzik saját fájdalmukat „A szülőház” olvastán: „...megkapaszkodnék de nincs miben / idegenek laknak itt nem én...” A falu, a szülői ház számára a maga a haza, sőt: Haza (mily ritkán hallható e szó manapság!), a gyermekkor pedig olyan kincsesbánya, ahová naponta leszáll, hogy felhozzon valami szépet, értékeset. S megossza velünk: „...mezei út ahova / a történelem sose jut el / a semmibe lóg a lábam az ökrök / vontatta szekérből / ... / meztelen szívvel igyekszem gyerek maradni / méltó lenni tapasztalatlan érzéseimhez / emberi módon elviselni azt a fontos sebet mely / mindannyiunké mégis külön-külön fáj nagyon.” A gyermekévek nem fakuló emlékei bővizű forrásként táplálják költészetét.

Fecske Csaba nem valamely bölcsészkar akolmelegében vált művelt, sokoldalú, mi több sokszínű költővé. Szívós munkával magamagát tette azzá. Ma, amikor költészet címszó alatt olykor már (megint ez a *szinte*) bármi eladhatóvá válik, különösen fontos kijelentenünk: neki kisujjában van a szakma. Olyan formaművész (is) ő, akit nemhogy nem korlátoznak a kötött formák, hanem még élvezkedik, fürdőzik is bennük. Versben vall „*A versől*”. Míves mesterként – ezúttal tőle szokatlan módon – bárdal csap oda a „bárdolatlan”, „nyelvelő nyálverő ifjú” barátainak, akiknek kolonc a rím, „kikentkifent ribanc a költemény”, nem más, mint „haszontalan holmi”.

Nincs rosszabb egy szakmailag ugyan *szinte* kifogástalan, de unalmas műnél. Szerzőnknél ilyen nemigen talál. Hangulatvarázsló, akinek lételeme a humor, az ironia (önironiája, saját maga megítélése egyszerűen lefegyverző, sőt lenyűgöző), a játék. Ha

már ott vannak, hát kivétel nélkül minden hangot leüt a zongorán... Klasszikus műveltsége okán is fő jellemzője a görögöktől megörökölt kalokagathia: amit ír, az *igaz, jó és szép*.

Mielőtt saját lelkesedésünktől elalélnánk, lássuk a leghitelesebb forrást, a költőt, hogyan látatja önmagát. „Én azon szerencsétlen lelkialkatú emberek közé tartozom, akik számára szinte csak a múlt van, csak az van, ami volt, amit az emlékezet látvája megőrzött, akik képtelenek a jelen pillanat virágát letépni, és élvezni, életüket igazán csak emlékeikben képesek megélni, feldolgozni. Prousti lelkialkatúnak nevezném az illetet. Majd minden versem az *eltűnt idő nyomában* életérzés lenyomata.” Tíz évvel ezelőtt íródtak e sorok, amelyekkel szerintem már a gazdájuk sem ért (annyira) egyet... Egykor „mimóza lélek” költőnk ma már nem csupán „lepréselt virágok kertésze”; túl van (túl lehet) a „magam erejéből lettem egy senki”- korszakán. Azóta 11 kötete jelent meg (ma összesen immár 25-nél tart), azóta Pro Literatura-, majd 2008-ban József Attila-díjban részesült. Szóval „kanonok lett a kánonban”. Horribile dictu: életműve már szakdolgozat témájául is szolgált. Beérkezett. Pedig, úgy mondja: közlegény – afféle „nemecek” volt – volt mindenféle hadseregben.

Kik voltak a szellemápoló tisztok, a kiképző őrmesterek, no, nem, nem! tábornokok!? Arany, Csokonai, Weöres, József Attila, Pilinszky, Orbán Ottó, Parti Nagy, Kányádi, Csoóri, Jékely... a teljesség igénye nélkül. Akiktől repülni tanult... Megtanulta megfelelő sorrendbe rakni az alanyt, állítmányt, tárgyat, határozót, igét, főnevet, melléknevet... a gondolatait. Melyek nem kalandoztak el fölöslegesen... Ilyen egyszerű a költészet ügye, ugye? Így lett az általános iskolás kis Petőfi II-ből Fecske I. Akit tulajdonképpen – különleges képalkotó tehetsége révén – festőként is tisztelhetnénk. Alkotói módszeréről – a korán elhunyt, már kamaszként ígéretes költőtehetség Mándoki György szavaival – csak annyit: minden pillanatban fejében „cipeli a verset, mint csipogó kismadarat”. Játsszunk el a gondolattal, és fejsük meg a titkok titkát!

...Ájulásig lelkendező, bugyuta riporternek szegődnek. „Ó, drága Mester, szívből gratulálok, úgy a magam, mint milliónyi lelkes olvasója, sőt rajongója nevében. Ha volna oly kegyes tájékoztatni a kedves hallgatókat, nézőket alkotói módszeréről, mondhatnám művészi metodikájáról, mely nem csupán páratlan verselési technikájában: szinesztéziáiban, az ölelkező és kereszt-, valamint ráütő rímek kaleidoszkópszerű allegorikus színekavalkádjában, s az asszonáncok, egyéni alliterációk, hexa-és pentameterek formai bravúrjaiban, de utolérhetetlen gondolatgazdagságban, humorban is megnyilvánul. Honnan a tűz, ez a fáklyalobogás, játékoság, könnyedség, lazaság, s mellette az érett, ó, mondhatnám kierielt drámaiság, mely kivételesen plasztikus képformáló géniusszal párosul, honnan ez a rejtelmes szimbolizmus, melyet titkok millió redője fed el (he..hehehe..he, hogy a másik óriást: Kosztolányit idézzem); milyen vulkáni lélekmélyiségekből ragyognak, bocsánat: bugyognak fel a szerelem, az élet és halál látványöngyszerű pezsgőbuborékai? Honnan e lebegés, e derengéses álomvi-

lág, e varázslatokkal teli papírsárkány-repüléssel kalandutazás, s honnan a közéleti szeizmografikus érzékenység, mely nem csupán bölcsességgel, de kinnal, szenvedéssel kimunkált sámáni, váteszi égi üzenet-hangokkal emeli lelkünket a bolygóközi végtelen térbe, lángoló és kihunyt csillagok csöndvilágába? S honnan a lét-gondok, a szürke hétköznapok iránti fogékonyság, mely mindennapjaink hurkos kötelékeiben (ah, hát megint Kosztolányi!) kínál Ariadne-fonalat az elesett, tíz körömmel életbekapaszkodó embersokaságnak? Joggal kérdezi a Nyájas Olvasó, miből táplálkozik ez a virtuozitás, briliáns technika annál a nagy alkotónál, aki oly mértékkel képes kezelni az időt, mint Ön, Kedves Mester? Árulja el nekünk, mi a titok: hogyan születik a vers? Hogyan születik a mű???” Hallani vélem az öntudatos, büszke, de végtelenül szerény költő választát: „Khm, khmmm...khm...hát kérem, tudja, először eszembe jut a szöveg, majd odaülök az írógépemhez, azután leírom...”

Ezzel (*szinte* alig) szemben a valóság: „Érzem, közeledik a vers, már itt jár a kertek alatt, csak meg kell szólítanom. Van úgy, hogy elébe sietek, hízelgek neki, de rám se hederít. Sok versemhez készítek jegyzeteket, de végül ezek csaknem mindig jegyzetek maradnak...” Szóval nincs receptúra. „Van röptében készült sikerült versem, és hosszasan, nagy erők mozgósításával született gyöngye is.” Nekem mindenesetre eszembe jut Somlyó György visszaemlékezése: amikor ifjú titánként megmutatta verseit József Attilának, s panaszkodott, hogy milyen kétségek közepette és vérrel-verítékkel születnek művei, a mester csak ennyit szólt: „Az írjon verseket, akinek ez minden más tevékenységnél könnyebben megy...” Mint (például) Fecske Csabának...

Emlékezünk még az álríport közéletiségre vonatkozó – alig észrevehető – utalására? Szeizmografikus érzékenység? Ha valamit számon kérhetnék eddigi életművén, akkor az az ún. (nagyon) közéleti versek hiánya. Tudjuk: ez a – direktpolitikumtól való – nem előkelő, inkább szemérmes távolságtartás nála tudatos vállalás, semmiképpen nem póz; megtapasztalta, felmérte saját lehetőségeit, eszköztárát és alkati korlátait.

Maga Fecske is elismeri: nem elsősorban közéleti, inkább individuális, belső világú, mondjuk ki: elsősorban alanyi költő. Mégis: sokszor rejtett utalásaiban azonban (már megint *szinte*) minden esetben benne van a korunkról, társadalmunkról alkotott félreérthetetlen vélemény, sőt állásfoglalás. Nadas Péter – a Nyugat klasszikusaira vonatkozó – kitételének „megfelelve”: pártállása nincs, meggyőződése van. Szakrális, istenkereső, profán, rezignált vagy éppen nyelvöltögető, tréfacsináló bohóc éneki jól megférnek egymás mellett, sokszínűsége nem talmi bűvészkedés. Amikor a Napról, a Holdról és a csillagokról értekezik, akkor a teremtés, a végtelen és határtalan materiális és metafizikai titkainak megértésére törekszik, ha szeretett falujáról-városáról és szüleiéről szól, tudjuk, az otthon-hazáról beszél, amikor a születésről és halálról, akkor a múlt időről, a történelemről ad számot. Talán csak ha a testi szerelemről ír, akkor... igen, talán akkor lesz túl direkt, esetenként (nem feltétlenül az ízlésem szerint: „Így volt nem így volt”, „Véletlen találkozás”) naturális, mely stílus a közéleti lírában ag-

gasztóan bántó tud(na) lenni; és nem is állná ki (ismerjük a klasszikus példákat) az idő (örökkévalóság?) és a „művészelkiismeret” kegyetlen próbáját.

A gyakran parafrázáló Fecske Csaba azért a közélettől sem „parázik” (*Cégtáji ének*), és „...ha kell tíz körömmel kaparom ki a sátán torkából / lázasan a szót mert úgy gondolom akkor igaz a költő ha bátor és lángol mint Kuwait olajkútjai...” – írja (*Ezredfordulós ének*). Mégis inkább bölcs: az etikum és esztétikum egységének jegyében, mondjuk így: természetes gyógymóddal, nem erőszakos antibiotikumokkal kíván segíteni az egyelőre – minden eddig ismert eszközzel – gyógyíthatatlannak tűnő világonkon. A filozófiát többre tartja a napi politikánál... S ha már briliáns gyermekverseiben nem hajlandó a gögicselésre, miért lenne hajlandó éppen a „csak felnőtteknek” műfajban. Pedig *szinte* önkéntelenül is vátesz: „elkolompolnak az évek / egyszer én is felnőtt leszek / mint ősszel a költöző madár / ki tudja hová elmegyek” – jövendőli az *Egyszer majd...* című – nem a minap írott, e kötetben nem közölt – gyermek!versében (ma London a 3. legnépesebb „magyar” város). Még hogy nem közéleti! Pedig „gondolta a fene”, pontosabban: akkor még a fene sem gondolta. Nem is olyan régen.

Valamilyen (érthető: hiszen az iskolában így szocializálódtunk – vagy érthetetlen?) okból kutatom költőink ún. nagy verseit. Az általam személyesen ismertektől pedig – tisztesség ne essék – számon is kérem... Az „árnyas” kötet nyitóversének (*Az áldozat*) minden egyes sora mellbe vág, szíven üt. Elképesztően tömör, hihetetlenül pontos képet rajzol arról a létközegről, amelyben élünk, élünk és (egyáltalán nem reményeink szerint) vélhetően – még jó ideig – élni fognak utódaink. „A kiégett mezők jámbor ökre” költővel együtt tapasztalati úton gyanítjuk (miközben minden porcikánk tiltakozik ellene), hogy „az ostor az egyetlen igazság”, s „percek tapasztalatlan szolgálai mit mások kértek azt hozzák” nekünk... a halálig csodát remélő ember (még öntudatlanul, de) már paraszolvenciával jön világra, hogy aztán – megszenvedve a „legszentebb szerelmet is” – életének kétharmadából visszatekintve – pengéridegséggel megállapítsa: „korrupt emlékek áldozata vagyok”. Az „ostor igazsága” reflexszerűen előhívta belőlem a kéziratban fennmaradt Ladányi-sorokat: „Sok-sok írástudó / gebed valami megoldás után, / népkeresésre vetemedik, / meg kirakja az írásjeleket, / rázza a frász, / mint Tandori verebét macska láttán – / holott talán / éppen a macska / lesz a megoldás.” Örkenyt hívom segítségül: „Aki ezen elgondolkozik, s ügyel rá, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányban haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.”

...Az emberi létezés talán legnagyobb adománya (egyben célja) a szabadság. Minden más, így a hatalomhoz, a szerelemhez, a természethez, a tudományos, hitbéli és a többi kérdésekhez való viszonyunk – egyáltalán a világról alkotott képünk – origója. Érdekes módon ez a viktimológiai-látlet-ers mégsem szomorú vagy lemondó, ahogyan egy kegyetlen röntgenlelet, laboratóriumi lakmuszpapír sem lehet az, mert szerepe szerint híven tudósít a bajról, a hú diagnózis pedig megnyit(hat)ja a terápia előtti

utat. A költő tehát sejtet és szembesít. Itt nincs helye semmilyen hókuszpókusznak, hatásvadászatnak. Szóval ez a fránya közéletiség.

A sas nem kapkod legyek után, mondanám, de máris hallani vélem az e tekintetben nagyon is szemérmes költő harsány tiltakozását. Fecske nem alkuszik, de kompromisszumkész. Diplomata. Jószolgálati békekövet. Felvállaltan híd és komp a különböző (hú, de mennyire különböző) műhelyek, csoportok, civil közösségek között. Testi mivoltában is gyakran jelenlévő személye harmónia- és egyensúlyteremtő. Aranyfedezete: eddigi életműve, végtelen humanizmusa, el nem titkolt esendősége, sőt gyarlósága, Istentől örökölt emberarca. Élete nyitott könyv (olvasható), titkai (*szinte*) nincsenek. No, jó, nyilván vannak. Azok viszont már nem tartoznak ránk... Legalábbis ezt sugallja „árnyas” kötetének elején a bajsza alatt somolygó, csibészes tekintet, amely csupa huncutság, csupa derű és (bizony „ebben a mai világban” okkal *szinte* alig fényképezhető) nyugalom.

Költőnk nem kíván elszakadni a klasszikus formai elemektől, bár ő maga is halad előre a verselés új (nagyon korszerű?) eszközeinek, módszereinek alkalmazásában. Bőrből azonban nem tud kibújni: még szabadverseit is formába önti a gondolatok, a szavak ritmusa, belső zenéje. Ritkán direkt: nem retorizál-agitál, de alkalmasint kegyetlen őszinteséggel közli mondandóját, esztétikus, de nem esik az esztétizmus csapdájába, kifejezésmódja mértéktartóan emelkedett ugyan – éppen csak annyira, hogy ne legyen didaktikus és ne legyen patetikus –, érzelemmel és szenvedéllyel teli, de sohasem érzélgős vagy idilli, különösképpen nem geil. Nem újvantgard, dejszen nincs is rá szüksége, mert neki természetes sajátja a sokak által csak pózként felvett szójátékos, ironikus-önironikus-parodisztikus-fügemutató beszédmód (különösen a „Gellert kapott szó” ciklusban), és a sorskérdések mellett a legszimplább témákhoz is szívesen, nyúl („*Kerti party*”). Az arany középút (távrolról sem azonos az „arany közép-szerűséggel”), a saját útjának megtalálója, építője és követője...

Fecske a halál, az elmúlás nagy „szakértője” (is). „*Rekvium*” című verse drámai módon a kedves angol gyermekdalra: „Ten green bottles hanging on the wall” – hajaz. S mind Haydn búcsúszimfóniájában a muzsikusok, úgy fogynak el az öregek: „kísérte kilenc botorkáló öreg a koporsót”; „az idő talapzatán hallja csupán nyolc a lélekharangot”; „hét üres szempár mered a sírra”; „hat beomlott arc”; „egyik nap mint a másik néha fölnevet egy birs / a komódon”; „egyetlen öregember a pusztá házban / mely hajlék volt valaha nem a céltalanul / közlekedő napok évszakok elhagyatott órháza.” Az „Öregember” (nyilván nem – vagy talán mégis?) a költő mondja „...foggal-körömmel ragaszkodom mindenhez / ami az enyém lehetett volna / a világ egy öregember számára a legbecsesebb / hagyjátok hát őt rigolyáival önző szeretetével / méltósággal szabadulhasson meg / fogva tartó kötelékeitől”. Mert hogyan is a van „A dolgok egymásutánja”? Hát így: „még itt ülök kedves fotelemben / még én ülök itt / ahol minden valószínűség szerint / majd más fog ülni / hűtlen falak közt másik időben...” „A

második félidő” sorai lemondóak: „...a világot megváltani semmi kedvem / viselem ráncaim békésen öregszem”. Van egy „Még szomorúbb ének”: „...Dérütött a cserje kontya / Dalol a falu bolondja. / Húvös és öreg az este. / Nincs már aki megkeresse.” Félelmetes, lélekmegrengető és elszomorító. S mielőtt végleg elkomorulnánk, „*A kórházi dal*” játékosága felderít: „...kloroform szagú az este / az ajtón sötét rém les be / az emberi sors fatális / volt élet hát lesz halál is”. Hiszen már születésünkkor beálltunk a sorba... Ilyen egyszerű ez...

Néhány, látszólag technikai kérdésről. A központosítás hiánya, a csak kisbetűk alkalmazása és a sorok elcsúsztatott tördelése számos esetben rejtett, két- vagy háromértelmű üzenetet is közvetít a figyelmesebb olvasó számára (Szögligeten esik az eső; Őszi sanszom). Az egyes művek terjedelméről csak szélsőséges esetekben szoktunk véleményt formálni; nos, Fecske Csaba versei olyan optimális méretű, könnyen befogadható remeklések, melyekből – Weöres Sándor szavaival élve – „...az alkotó és műélvező képzelet közvetítésével az időtlen dereng át az időbeli világba”

Fecske Csaba sokirányú és sokszínű, tiszta költészete – gazdag gondolatvilága, mély hazaszeretete és humanizmusa, etikuma és esztétikuma, egyéni stílusa, könnyen befogadhatósága okán – minden elemében alkalmas arra, hogy a bölcsőtől a sírig elkísérje az embert. Minden korosztályhoz szól. Egyszerre klasszikus és korszerű. Csak megismételtem: tanítani kellene. Multiplikátor és kulcs lehetne az általa mókásan is megidézett nagy elődök, a kortársak és a méltó utódok műveinek, a magyar költészet remekműveinek „fájdalommentes” megismeréséhez, befogadásához is. „Kötelező olvasmányként” sem maradna parlagon. Olvasóitól már egyébként is megkapta az őt megillető, annyira vágyott ajándékot: a szárnyas „ponnilovat”

Végezetül külön kell megemlékezni a kötet címét (majdnem) adó árnyas kertről, pontosabban Az árnyas kertről. Diósgyőrvasgyári gyerekként azonnal jelzem: az Árnyas Kertről. Merthogy kocsmáról, vendéglőről van itt szó, kérem. Ahol műszak után a diósgyőri „dolgozó tömegek” fémtálcákról kapkodták le a féligsör-félighab békebeli korsókat, ahol a gesztenyék alatt „...légy pottyan a sörödbé”, ahol hétvégén a tangó-harmonika és a szaxofon vitte a prímet, ahol úgy érezhet(t)ed magad, mint Arany János az őszi Margitszigeten, hisz oly otthonos itten, és „...nem kell a sorssal pörölni”. Mondanom sem kell, mindez már szintén a múlté... Nincs ebben semmi csoda. Egyszer mindannyiunk útja (a sors fintora révén még az Árnyas Kerté is) végül „árnyas kertekbe” vezet.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2013)

Kántás Balázs

A mértani pontosság poétikája

Korpa Tamás Egy híd térfogatáról című verseskötetéről

Korpa Tamás első, *Egy híd térfogatáról* című verseskötete különös, nehezen megragadható darabja a fiatal kortárs magyar lírának. Olvasása mindenképpen kihívás, bármilyen irányból is kísérli meg értelmezni a mindenkori befogadó. Szándékos koncepció a költő részéről, hogy explicit állítások megfogalmazása helyett együttgondolkodásra készítse olvasóit, az értelmezésnek gyakran ellenálló, olykor már-már hermetikusan magukba zárkozó versszövegei által.

Ha kellő figyelemmel olvassuk őket, a kötet szövegei saját belső világokat tárnak elénk. Ezekben az – erősen elvont, intellektuális – versterekben meglehetősen nehéz dolga van a mindenkori olvasónak, ha valamiféle tradicionális megközelítés jegyében azt a kérdés teszi fel: voltaképpen mit is *jelentenek* ezek a sokszorosan rétegzett szövegek? Ez az a kérdés, melyre talán a kritikus, mint afféle hivatásos olvasó sem tud egyértelmű választ adni. Az értelmezéshez az autoreferenciális megközelítés adhat támpontot. Elsősorban az észlelések, érzetek, illetve a beszélő (és a nyelv) önvizsgálata, önmagára történő referenciája uralják és konstruálják meg a verseket.

Különleges, polifonikus költészet ez, ahol minden mindennel összecseng, egymásba játszik, valamiféle egyetemes harmóniára törekedve. Igazi gondolati-intellektuális líra, mely valamiféle szintetikus összhangban kísérli megragadni a lírai ént körülvevő valóságot, a lehető legapróbb részletekre kiterjedő alapossággal. A helyszín gyakorta valamely város, épületegyüttes, történelmi emlékhely – olyan helyek, melyek a lírai szubjektum számára személyes jelentőséggel bírnak, s egy idő után gyakorlatilag a beszélő ön-kiterjesztéseiként funkcionálnak.

Ha alaposan megfigyeljük, a kötet verseiben a lírai beszélőn kívül alig-alig találkozhatunk más megszólított vagy akár csak passzívan jelenlévő emberi szubjektummal. – A költő privát nyelvi tere, saját, olykor már-már steril belső valósága ez, ahol a nyelv egyúttal szabadon hozza létre a maga világát saját törvényszerűségei szerint. A városok és azok meghatározott helyszínei (pl. Drezda, Kolozsvár, Ilmenau stb.), valamint bizonyos földrajzi helyek, tájak számos vers domináns teret – a költő lírai topográfiát is elének tár, utazásainak helyszíneit (át)értelmezve. Precíz, (ön)analitikus költemények, melyek egyrészt a statikusság illúzióját keltik, ugyanakkor a nyelv működését tekintve dinamikusak, újszerűek, izgalmasak is – sok helyen botlunk nem várt nyelvi bravúrokba, valamint nehezen feltárható asszociációs hálókba, melyek hosszú gondolkodásra készítenek. A kötetre tipiku-

san jellemző idézeteket e kavargó, ám ugyanakkor zárt és mértani pontossággal megtervezett (a címben fellelhető „mérnöki” metafora is e pontosságra utalhat) szövegegyüttesből úgy vélem, szinte csak találomra lehet kiragadni. Egy találó példát mégis előhoznék. Többek között az olyan, egyszerre asszociatív és olykor szélsőségesen deskriptív sorok teszik érdekfeszítővé Korpa Tamás költészetét, mint például a *Trialógus* című, alapvetően a költő drezdai tartózkodásának élményeit tematizáló hármas-poéma második egységének kezdősorai:

*„az elba csobog csak rá a kikötőbakra.
a part reflektorsora szétcirkálja bizonyos, hullámaid.
könnyedén szelem át a reakciók éjét.
szúk leszek magam is a régi gépezetben, míg vissza-
élek vele. kőtáblatömör, menthetetlen szászország.
és Dresden? burgundvörös eminenciás, kit fáradásos
törés fenyeget? gazdatestéről levált magányos lépcsőfok.”*

Korpa Tamás verseit hosszú sorok és mondatok jellemzik, ehhez pedig olykor a központosítás részleges vagy teljes hiánya társul. A szövegek áradnak. A beszélő sokat időzik egy-egy tárgynál, helynél, képnél, szimbólumnál – célja, hogy a lehető legpontosabban körülírja, adott esetben pedig e mérnöki pontosság segítségével mintegy újrateremtse a látványokat a költői nyelv univerzumán belül. A halálosan, olykor már-már túlzottan is pontos, precíz leírás (tulajdonképpen a látvány lejegyzés által való nyelvi újra-létrehozatala) e zárt versterek egyik fő mozgatója, szövegszervező elve.

A kötet legkiemelkedőbb alkotása természetesen a címadó hosszúvers, mely szintetikusán összefoglalja Korpa Tamás költői törekvéseit. Bár első olvasásra leíró-analitikus költeményről van szó, a szöveg vége felé a valóságot boncmesteri pontossággal megragadó képek átsiklanak a gondolatiság szabadabb, elvontabb síkjaira, már-már a szürrealizmus határát súrolva – a híd antropomorfizálódik, a gyakorlatilag a lírai beszélő önkiterjesztésévé válik, a statikus kép lassan megtelik élettél, mozgással, s a költemény egyre inkább ars poetikus alkotásként (is) olvasatja magát:

*„A híd a völgybe épült erőmű felett ível
kandeláberekkel van két oldalon kirakva
ezek olyanok mint a gombok ahogy a hídra
kapcsolják a sötétet megadják a jelet
az estnek ha kigyúlnak és bevilágítják
a tehervonatokat ólmos tömör útját (...)*

*egy szalamandra törperáják kőfűrő és kék halak
 aztán üres halmazokra bomlik
 az ellipszis pálya és felszívódik az éjszakában sejtekben a látvány:
 a hét két lábra áll s a vízen mint futópadon lekocog néhány
 kilométert (...)*

*a híd felnevet néz téged
 galériában bús ikon
 körbefut engedelmesen
 éppen a3-on”*

A világanalízis és az önanalízis tehát egyszerre megy végbe Korpa Tamás lírájának olykor már-már hermetikusan zárt nyelvi tereiben. A beszélő gyakorlatilag a *nyelvben létezik*, egygé válik önnön kimondott szavaival, s kérdésessé válik, egyáltalán létezik-e még a külső valóság, melyet a szavak megpróbálnak leírni, vagy pedig az oly gyakran leírt városok, építmények, helyszínek immár nem mások, mint költői szavakból megkonstruált/újraalkotott zárt terek? Akárhogyan is, a pontos konstrukció a szövegekben mindennél előbbre való versszerező elvnek tűnik.

Még a kötet szerelmes költeményként olvasható versein is átüt a költő lírájára oly jellemző intellektualizmus és analitikus hangvétel – az irodalomtörténeti hagyományt évezredekre visszamenőleg megidézve antikizál, és nyilatkozik meg epigrammában az *Egy serdülőről* című rövid versben:

*te, rakacaszendi venus,
 miért von be ez a dekoratív halogatás,
 a mosoly örök pragmatikája, mint egy serdülő
 tornásznőt, aki annyi fegyelem után, még nem
 tudja a testi szerelmet?*

Még az érzelmek szavakba öntését is áthatja az analitikus attitűd és a minden apró részletre kiterjedő figyelem. Korpa Tamás versbeszélője folyamatosan figyel és töpreng, olykor pedig már-már túlzott megfontoltság és komolyság sugárzik a szavaiból. Nagy erudícióval és meglepően változatos nyelvi eszköztárral nyilatkozik meg, a megszólított maga is nyelvi létezővé lényegül át, szépsége pedig a költői nyelv szépsége lesz.

A kötet utolsó, *Vademecum* címet viselő, három egységre tagolt verse a cím értelmezéséhez (persze túl a címadó versen) is fogódzót biztosít:

„most még ennénk is – fogainkon az elszíneződés,

*korcs ónix kövek – de félünk, hogy öreg, hogy sziszeg,
hogy kígyófejben végződik a korlát –
úgyszólván híd voltam kettejük között.”*

– e sorokkal végződik *Az egy híd térfogatáról*, melyekből talán azt is megtudhatjuk, hogy tulajdonképpen maga a költői beszélő az, aki hídként funkcionált – médiumként, közvetítőként ember és ember között, valamint természetéből fakadóan ember és nyelv között.

Összesen hat verscikluson keresztül követhetjük nyomon a fiatal költőt a nyelvi tájain, városaiban, nagy műgonddal megkonstruált univerzumában. Illatok, ízek, történelmi események színhelyei, városok, épületek, formák, pillanatnyi költői impressziók és egyszerre mély valóságmegfigyelések tárháza ez a kötet. Korpa Tamás líranyelvének egyik fő erénye a határozottság, a pontosság és a magabiztosság, ahogyan a dolgokat megragadja, majd versben újrateremti őket. Látszólag sok szót használ, a kelleténél mégsem többet. Mondhatjuk, hogy a mértani pontosságú érzékelés poétikáját igyekszik megvalósítani. Mindez magában foglalja a külvilág érzékelését is, látszólag paradox módon erősen *ön-reflexív* költészeti keretek között. A kötet egyszerre külső és belső költői utazás – analitikus és nyelvi teremtő erővel bíró naplója annak, amit a költő a világból meglátni és megragadni képes. Ez pedig egyáltalán nem kevés. Érett, megfontolt pályakezdés, mondhatnánk. Korpa Tamás talán egy kissé még koraérett lírikus is, aki túlzottan törekszik a komoly, analitikus hangvételre és mértani pontosságra verseiben. E koraérettség persze egyáltalán nem szolgál a költő kárára, hátrányára – a fő kérdés immár csak az, mennyire lesz kiérlelt a folytatás.

(Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013., 88 oldal)

Madarász Imre

Szerb Antal nagyban-egészen

Havasréti József: Szerb Antal

Havasréti József *Szerb Antal* című könyve már formátumával, méreteivel is tiszteleg hősének: hétszázhusz nagyméretű oldalt kitevő, impozáns kötet, elegáns kivitelben. A szerző széles körű olvasottsága, alapos felkészültsége s mindezekkel együtt is világos, tiszta, olvasmányos stílusa ugyancsak méltó ahhoz, akiről ír.

Poszler György alapműve után kereken negyven esztendővel olyan új Szerb Antal-nagymonográfia jelent meg, amely, elődjéhez hasonlóan, arra törekszik, hogy együtt mutassa be az életutat és az életművet, legalábbis a kiadvány fülszövege ezt ígéri. Ám az olvasónak rá kell jönnie, hogy az életrajz inkább csak keret a grandiózus értekezés elején és végén: elénk tárja az indulást s a tragikus végkifejletet, ám ami köztük történt, arra legfeljebb utal. Szegedi egyetemi magántanárságáról például szinte semmit sem mond, noha ez volt Szerb polgári karrierjének a csúcsa. S ami az életrajzi elemekből belekerült a szövegbe, az is olykor ellentmondásosnak és aránytalannak tűnik: külön alfejezetben kétes értékű feltételezéseket olvashatunk Szerb és kamaszkori barátja, Térey Benno állítólagos homoerotikus, „(talán-talán) tényleges homoszexualitás” (37. o.) fűtötte kapcsolatáról, a „Térey ügy”-ről, viszont az író halálának, illetve meggyilkolásának körülményeiről csupán három sietős, homályos, bizonytalanságban hagyó sor „tájékoztat”.

Szerb Antal kegyetlen elpusztításának fényében a mű retrospektív módon túlhangsúlyozza az irodalmár zsidó származását: a közös magyar kultúra nemzetet összetartó erejéről (252. o.), a „kisebbségi származású írók”-ról (254. o.) megfogalmazott szerbi gondolatokat, „a látszatok valóságossága és a társadalmi-kulturális distinkciók viszonylagossága iránti érzékét” (266. o.), különféle szorongásait (512. o.), nemzetkarakterológiai érdeklődését (635. o.) és még sok mindent ezzel kapcsol össze vagy magyaráz.

Havasréti általában szerencsésen egyensúlyoz az arany középúton a főhőse iránti szeretet és a tárgyilagos kritika között. Mégis, Szerb időnként meglepően heves nőellenességét mintha „elkenné” kissé (282–288. o.).

A könyvkolosszus fő erősségei a műelemzések, kivált a regényelemzések. Remekbe sikerült az *Utas és holdvilágé*, noha a történet „irodalmi párhuzamai és mintái” sorából hiányoljuk E. M. Forster *Szoba kilátással* című Itália-regényét. A *világirodalom történetét* mintha kissé alábecsülné a monográfus a *Magyar irodalomtörténet* javára. Szerb Antal világirodalom-történeti fő művét elemezve joggal mutat rá, hogy az irodalomtörténész-író „számára Goethe nem egyszerűen az iro-

dalmi fejlődés »tetőpontja« volt, hanem a *példaszerű irodalmár*, »az örök minta« (500. o.). Csakhogy ezzel az igazsággal nehezen egyeztethető össze az a vélemény, miszerint Szerb általában-egészében „kedvezőtlenül ítéli meg” a felvilágosodást, „idegenkedett a 18. század irodalmától” (535. o.). Meglehető, régebben túlhangsúlyozták Szerb humanista és racionalista voltát – Havasréti viszont mintha a másik végletbe lendülne át, sajátos „túlkompenzációval”. Spenglert megalapozatlanul vádolja „agresszív nihilizmus”-sal (553. o.). *A királyné nyakláncát* elemző fejezet érthetetlenül mellőzi Carlyle *Gyémánt nyakláncának* ihlető előzményét, jóllehet világirodalom-történetében maga Szerb Antal is utalt rá, mintegy „kikacsintva” a regényolvasókra.

Még érthetlenebb és súlyosabb – mert sokszor ismétlődő – hiányosságra bukkanunk a jegyzetapparátusban és a bibliográfiában: Havasréti bőségesen merít Wágner Tibor 1999-es kiadású kritikái antológiájából (*Tört pálcák. Kritikák Szerb Antalról*), de a szöveggyűjtemény „folytatásáról” (*Szerb Antal emlékezete. Akitől ellopták az időt*, 2002) nem vesz tudomást.

A fenti kritikák nem vonják vissza és nem kérdőjelezik meg a recenzió elején kifejezett elismerést. Olyan jeles „tudományos műalkotás” (450. o.), nagyszabású szintézis született, amelyet a „szerbológia” egyhamar nem fog meghaladni. Legfeljebb korrigálni itt-ott.

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2013.*)

Csontos Márta

Az erdélyi lélek antropológiája

Lőrincz György: *Isten köve*

Lőrincz György *Isten köve* című elbeszéléskötete igazi történelmi-szociográfiai-lélektani kaleidoszkóp, mely minden színváltozatával figyelemre méltó árnyalatot jelenít meg a palettán. A kötet olvasásakor egy novellafüzért kapunk ajándékba, hogy ilyen módon részeseivé válhassunk a székely parasztkultúra örökségének, megismerhessük a székely individuum és népcsoport identitásélményeit. Az 'erdélyi lélek' antropológiájának hiteles történetét tárja elénk a szerző, történeteinek olvasásakor a gyermekkorból felnőtté válás minden élethelyzetének megrendítően valóságos momentumait éljük át, melyeket az író úgy sző át mesés elemekkel, s a csodavárás varázslatával, hogy a hétköznapi misztikum valóságossága egy pillanatig sem csorbul.

A Pécsi Györgyi méltatásában „tündér arcú mesélő”-nek nevezett szerző a líra, a dráma és az epika elemeit ötvözve konglomerátumot alkot, Hargita hihetetlen szépségű paraszti mikrovilágát teszi számunkra roppant életszerűvé. Lőrincz György olvasztótégelyében a tájleírás, az emberi lélek kínlódásai, a hangulatváltozások, az explozibilis helyzetek drámai feszültsége sodorja magával a befogadót, mintha egy 3D-s filmet néznénk a moziban, olyan mélységekbe involválódunk a történésekbe, ahogy a fenyőkkal szegélyezett frontvonalon a titkok függőnye mögé nézünk.

Lőrincz György nevét a kortárs irodalomban, a szerző 65. születésnapjára írt méltatásában Lázár Emese együtt említi a nagy elődök, Tamási Áron, Nyíró József, Sütő András nevével. Ők mindannyian az emberi lélek mélyrétegeinek feltárói, ezek a rétegek azonban nem szigetelődnek el egymástól, szabadon átjárhatunk egyik helyszínről a másikba. *Az elveszített sziget* kötetnyitó írásának varázslatából magunkhoz térve a „szárnyas sötétség felfénylő álmából” kilépünk abba a valóságba, ahol nem megy ki szemünkből a fény, s ahol a balladaszerű sejtések semmibe zuhanásából is ki lehet emelkedni a magasztos fennsíkokra, ahol az emberek arcát kisimítja a vágy és a remény, mert közelében élnek annak a messzeségnek, amely valójában elérhetetlen, mégis lehet hinni benne.

Csak megerősíteni kívánom Fekete J. József frappáns alcímének autenticitását a kötet méltatásakor; valóban a „lélek és táj” novelláit olvashatjuk. Ott vagyunk Erdély fenséges tájain – a hegyek közé szorult székelység birodalmában titkos szigeten érezzük magunkat –, s *Az elveszített szigettől* elindulva megpihenünk egy kicsit *Isten kövén*, hogy csendes meditációba oldódjunk, majd onnan jutunk el a

záróakkordhoz, *Az uradalom elfoglalásáig*, miközben érezzük, hogy az elénk táruló erdélyi öntudat, az erdélyi alkat a maga sajátosságai ellenére is mennyire analóg az egyetemes magyar attitűddel; a nagy magyar vérkeringés egyik fő verőere.

A gyermeki kivagyiság virtusa kíméletlen macska-egér játékot villant fel a *Testvérek* című novellában, ahol balladai tömörséggel fogalmaz Lőrincz György, mikor a kisebbik „törekeny, szőke, csendes fattyú” kiállja a magát 'terminátor' testvérnek tekintő idegen testvéri ütlegeit. A *Pofon* azonban már egy egészen más életképet tár elénk. A megragadó szépségű Ágnes esztergályosműhelybe érkezésével, egy „darabka nyár röppent” a gépeken dolgozó fiatalemberek közé, ahol a lány kegyeiért versenyző ifjak közül, kellő drámai fordulattal, a hallgatag, beesett arcú Pali nyeri el a pofon ütött lány szerelmét.

A lelkekben rejtőző titkok úgy tárulnak elénk, ahogy a ház előtt magányosan virrasztó fenyőn apró fényfoltok hullanak az ágakra, hogy megmutassák a hétköznapi varázslatokat. Ott állunk, és belélegezzük a tiszta októberi ég páráját, ahol a „tanya, mint csendsziget bújt meg a fenyőfákkal... fent egészen a hegy lábánál, ahonnan párszáz méterre már csak a sudár fenyők uralták a tájat zöldesen csillogó koronáikkal.” Reményik Sándor fái alatt állunk a szélzúgásban, ahol az erdőhomályban „egy örökkévaló szimfóniába csendesül a hallgatás”, s ott állnak mellettük Lőrincz György fái is, melyek alatt a hétköznapi létezés csodáiban dobogó emberszívek folytatnak párbeszédet egymással.

A végéhez közeledő világháborúban a tanyákon élők rettegését is megszólaltatja Lőrincz György a *Borcsa Márta özvegysége* című novellában, melyben a megsebesített német katona és Borcsa Márta bimbózó, majd egyre inkább erőre kapó szerelme szembesül az apai féltékenységgel, ami végül megkönnyebbüléssé enyhül a lányban fellobbanó szerelem önzésének megszűnésével, az örökre magára maradás dacos vállalásával, mely egyidejűleg emberi méltóságának mércéjéül is szolgál.

Minden történetben ott bujkál a szerző a sorok között. Nyilvánvaló, hogy az egyedi életsorsokat feltáró hétköznapi hősök történeteiben, a történeteket alakító személyek megnyilatkozásában ott van a szerző referenciája saját élethelyzetéről. Kulcsélményeket dolgoz fel Lőrincz György novelláiban, saját és mások megtapasztalása alapján gyűjtött élményanyagokat tesz közkinccsési hihetetlen realitásérzéssel, s narrátorként folyamatosan arra törekszik, hogy minden történet igazságtartalmát megőrizze, még akkor is, ha a szöveg fikcióként olvasható. A Lőrincz György-i narrációk statikus részei a varázslatos tájleírásokban s a karakterrajzokban előkészítik a dinamikus részeket, melyek a maguk kettősségében alkotnak homogén világot.

A jelen valósága és a múlt képzete, mint a fikció irrealitása jelenik meg, ahogy olvassuk az *Isten kövén-t*. Nemcsak dr. A. Zoltán ügyeletes orvos „homályos gyer-

mekkori hangulata rebben föl” a lapon, melyben meginvitálja az olvasót, hogy teledjék melléje Isten kövén, mely az Úr lábnyomát őrzi. Implikált benne a szerző is a maga képzettársításában, saját gyermekkori élménye varázslatát ilyen módon visszaidézve, de éppúgy érinti az olvasót is, aki belép a szöveg világába, hogy kiégésítse a maga emlékeivel, melyben próbálja újraélni és rekonstruálni mindazt, amiről úgy érzi, hogy megőrizhető. Mert „nézi a csendet, és látja is”, mert meg akar tartani mindent, mely borzongatóan szép a maga felismert tökéletlenségében is, mely a maga gyarló emberségében is az isteni tökéletesség felé nyit utat.

Az éjszakai csend finom neszei között az önmagukra figyelő *Óregék* félelemtől elgyötörtén, a lelkükben tornyosuló gyűlölet csapdájában túl későn veszik észre, hogy miközben borsot törnek egymás orra alá, magukon állnak bosszút.

Magányuk súlyát a hajnali órák teszik legelviselhetetlenebbé, gyanakvóvá teszik őket önmagukkal és környezetükkel egyaránt. A drámai feszültség a csúcspontjára hág a gyűjteményes kötet egyik utolsó darabjában, *A mesterember*-ben. Borbás István székely kapuja a székely dac, a megmásíthatatlan akarat megrendítő példája, a csodálatos motívumokkal díszített mestermunkát alkotója saját kezével teszi felismerhetetlenségig összeroncsolt torzóvá. A mű befogadása, a karakterrel való azonosulás miatt azonban nem ütközik nehézségekbe, a novella elvárásai horizontja és az olvasó elvárásai horizontja teljesen egybeolvad. Nincsenek az olvasónak előítéletei a megoldást illetően, mert képes a történetet újra rekonstruálni, s ezáltal nincs esztétikai distancia az alkotó szándéka és az olvasói megértés között; minden interpretáció a közös helyeslés állapotába vezet el bennünket.

Lőrincz György cinkosságot vállal a novelláiban megrajzolt karakterekkel, a szerző és a megjelenített szereplők sorsközössége teszi ezeket az olvasmányokat igazán életszerűvé és felejthetlenné. Az *Egy nap* történetében első pillanattól kezdve szimpatizálunk a munkát egy napra megtagadó Csortán Andrással, s azt várjuk, hogy a sztereotípiák ellen lázadó kisembert vakmerősége nemcsak váratlan és felejthetetlen élményekhez juttatja, hanem váratlan sorsfordulót is rejteget számára, a végén azonban győz a megszokás, s az élet visszatér a maga szokványos, sokak által helyeselt kerékvágásába.

A kis hegyvidéki székely falu nem mindennapi története *A szarvas*, melynek már az első lapján a szerző jegyzetben hangsúlyozza, hogy kitalált személyekről szól a novella, mégis érezzük, az események kegyetlenül valóságosak, a hasonló élethelyzetet meg nem élt olvasó megdöbbenéssel kíséri végig a patakban talált, elpusztult szarvas apokalipsziséét. A hatóságok kénye-kedvének alárendelt Bodza Márton története a patakba fült szarvassal szinte groteszkké válik, jóllehet, a számára kellemetlen esemény nem érdemelne ekkora figyelmet, ha nem tudná, hogy a hatalom tisztelete megköveteli az engedelmisséget, el kell viselnie, hogy beletámasszák a megaláztatás mélyrétegeibe.

Lőrincz György novelláskötetében a történetek olvashatósága növeli az olvasóban a recepciókészséget, a szerző bevonja az olvasót a történetek folyamatába, a megélt életeket mikroszkopikus közelségbe hozza; fókuszálva az átlagemberek univerzumára, melyben az elbeszélő mélyfúrászerű vizsgálódást végez egy-egy családi közösség, egy falu, egy embercsoport vagy akár egyetlen individuum megfigyelésével s az életüket irányító események hiteles bemutatásával.

Csak ideig-óráig tehetjük le a kötetet, mert újra meg újra olvasnunk kell ezeket a történeteket, mert mindig megtaláljuk bennük azokat az aktuális üzeneteket, melyeket a hétköznapi pillanatok átélése ünnepélyes, ismétlődésre, újraértékelésre érdemes aktussá tesz.

(Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011.)

Szoviár János

Laska Lajos, korunk hőse – avagy korunk hős-e?

Zsidó Ferenc: Laska Lajos című rövidpróza-kötetéről

Zsidó Ferenc Székelykeresztúron élő író, tanár, szerkesztő, a bölcsész tudományok doktora. *Laska Lajos* című, 82 rövidprózai írását tartalmazó új kötetét, mely a címszereplő köré építkező „egyperces novellákból” áll, május 2-án mutatta be az egri olvasóközönségnek a helyi művelődési házban.

Zsidó Ferenc rövidprózái szembetűnő rokonságot mutatnak Örkény István egypercesével: szinte valóban egyetlen perc alatt elolvashatóak Laska Lajos életének epizódjai, s a terjedelem, illetve a novella szerkezeti sajátosságainak összecsiszolása hol parabolisztikus, hol groteszk, hol ironikus jelleget ölt.

Az epizódok lényegi vonása, hogy az írói közlés – Laska önvallomása – csak a legszükségesebbekre szorítkozik, nincsenek díszítések vagy fölösleges szavak (ld. *A tökéletes ajándék* című írás lábjegyzete). Minden „novellában” egyenesen és élesen haladunk a csattanó felé. Így nyilvánvaló, hogy a művek értelmezése során az írói közlés minimuma mellé a befogadás és a képzelet maximuma szükséges az olvasó részéről. Bár nagy fejtörésre, mögélátásra – szórakoztató szándékú műről lévén szó – nincs nagy szükségünk.

A groteszk megjelenítésének lényegi eszköze a helyzet és a szerkezet: a mű elemeinek egymáshoz való viszonya. A groteszkbe hajló epizódok világa zárt, s benne sok minden lehetséges: látszat és való egymásba játszik, ugyanúgy, mint a fenséges, az alantas és a naturális.

E művek prózapoétikai kiindulópontja azon rövid műfajokban rejlik, amelyek preformált szövegek, azaz javarészt sémákból, panelekből, sablonokból építkeznek, mint a vicc, az anekdota vagy éppen a csalímese. E rövidprózai írások ugyanakkor rámutatnak a Laska Lajos képviselte XXI. századi ember életképtelenségére, a személyiség korlátozottságára és teljes hiányára.

Zsidó Ferenc írásai a hagyományos szemlélet számára össze nem illő jelentéstegeket villantanak össze, intellektuális ihletésűek, s egyszerre mutatják korunk emberének, világunknak színét és fonákját. A művek leglényegesebb szerkezeti-tartalmi eleme a jól felépített, kihegyezett csattanó. A szerző ezekben a rövidprózákban meg akarja mutatni, milyenek vagyunk, s rá akar vezetni bennünket, hogy észrevegyük a megszokott, mindennapi életünkben a nem mindennapit, a jelentéktelenben a jelentőset, az általánosban az egyedit, és – persze – fordítva.

A Laska-történetek a töredékes eseményekkel, helyzetekkel eleven, életre keltett véleményt, ítéletet jelenítenek meg. Az író a valóságot eredetien, talán a legeredetibben rajzolja. Így az olvasó folyamatosan döbben rá arra, amit a megszokások, eddigi, egyedinek vélt élte mögött észre sem vett.

Laska Lajos társadalmi jelenség. Ahogy Krebsz János írja róla: *„Ha jobban odafigyelünk: Laskával nem történik semmi különös, ami ne fordulhatna elő bárkivel. Ha még jobban odafigyelünk, akkor is erre az eredményre jutunk. Ezért nagyon kell figyelni rá.”*

De miért is? Ki is tehát Laska Lajos? Laska velünk él. Közöttünk. Vagy helyettünk. Valahol panelszomszédunk, s lehet, hogy már a városban vagy a munkahelyen is találkoztunk vele. De nem tűnt fel, mert nem feltűnő. Jelentéktelennek ható, ugyanakkor szeretni való ember, akin mosolyogni, sőt nevetni is lehet. Ő az, aki tudat alatt is megmosolyogtat minket, mert sokkal jobb másokkal és másokon nevetgélni, mint magunkon. Még akkor is, ha Laska Lajos valójában mi vagyunk...

Laska semmiben sem tér el egy átlagos, XXI. századi embertől. Szokványosnak tűnik, de nem egyszer különként, deviánsként viselkedik vagy gondolkodik, ítélt meg helyzeteket, látja a világot. Így azonban kilóg az átlagemberek sorából, de igyekszik nem egyedül maradni, törekszik elvegyülni a tömegben, mint az igazságos Mátyás király, s lételeme, hogy olykor szabályszerűen viselkedjék: azt kívánja tenni, amit mások is csinálnak. Ugyanakkor Laska csak látszólag él, valójában elégedél. Sokszor nem a maga, hanem mások életét éli. Ezzel kicsit az orosz realizmus kisembereire emlékeztet: nevetséges, csetlő-botló, esetlen figura, akivel valójában nem történik semmi. De egyszerűségében és együgyűségében nem szárandó, mint a csinovnyikok: őt azonnal szimpatikusnak látja az olvasó.

Miért? Mert ő úgy néz tévét, mint senki más: nincs igénye arra, hogy bekapcsolja vagy működőképessé tegye a készülékét (*Tévé néz*). Mert leleményével és rábeszélőképességével néha két-három kilogrammnyi halat is összekéregget a hiúságukra sokat adó horgászoktól (*Nagy horgász*). Mert érzékeny a szépre, s lakberendezői babérokra törve egy furfangos terv és egy ijedt macska segítségével leleményesen lop magának szőnyegetek (*Szőnyegszerzőben*). Mert a nőknél ő a valódi kiválasztott (*A kiválasztott*). Mert a szomszédai által és segítségével szigorú napi-rend szerint él, de néha kibabrállhat az idővel (*A legmegbízhatóbb óra, Kibabráll az idővel*). Mert a társadalomnak akar megfelelni azzal, hogy követi a konvenciókat, tévét szerez és autót vásárol (*Ajándék a korszellemtnek*). Mert ő az igazán figyelmes, aki mindenkinek a kedvébe akar járni egy házibulin (*A jövő bulija*). Mert van benne tartás, s ételt-italt potyázó újságíróként nem hajlandó mélyinterjút készíteni egy éhségstrájkolóval (*Mindig jóllakni*). Mert álmait megvalósítva a tengerparton üdül, de csak hazaérve adja át magát a megérdemelt pihenésnek (*Üdül*). Mert sajátos politikai meggyőződéssel bír, s ebből fakadóan mindenkire szavaz

a választásokon (*Politikai meggyőződés*). Mert tervei vannak (*A pályázat, Közigazgatási reform, Lázad*). Mert olyan viszontagságosan épül a háza, mint egykoron magas Déva vára (*Felépíti házát*). Mert sajátos szemszögből nézi, értékeli és szereti a honi futballt (*Hogyan lett focirajongó*). Mert önmagán folytat élettani kísérleteket, s tudni akar (*Nem alvás*). Mert kiváló üzleti érzékkel bír: olcsó és jó termékként megvásárolja a saját dísztárcsáját, majd a konkurenciát kirekesztve márciusban árul karácsonyfát (*Alkalmi vásár, Vállalkozik*). Mert ki mer lépni a szervezetből akkor is, ha ennek a szervezetnek soha nem volt tagja (*Kilép a szervezetből*). Mert igazi hazafiként aggódik nemzete sorsáért, s sajátos matematikájával és gasztronómiai ismereteivel igazolja, hogy nem is fogy a magyar népesség (*Nemzetféltő étvágy*). Mert állását féltő munkaerőként tudja, mit kell tennie, ha főnöke megorrolt rá (*Hibás*). Mert igazi férfiként viselkedik, ha egy tökéletes női testet lát (*A kultúrember*). Mert imád teóriákat gyártani (*Temet, Aforizma*). És sok más egyebet is tesz egyedien, vérmérsékletének és intellektusának megfelelően.

Laska Lajos bármibe is fog, egyrészt véghezviszi, másrészt elszenvedi a cselekvéseket. Sajátos alakja irodalmunknak. Vezetékneve – a jelentés tudatában is – lekicsinylőnek hat, keresztnevének szimbolikus jelentéstartalma és komolysága (*hangos, híres + harc*) szinte ellentmond a családnév megmosolyogtató hangzásának. Neve alliteráló név – így jobban tudatunkba ég, elfeledhetetlenné válik –, ugyanakkor szóösszevonással az önmaga habitusát is jelző becenevét rejti (Laska Lajos – Lala). Nevének első szótagjai valami furcsa ritmust, dallamot visznek történeteibe, ezáltal életébe.

A gombászok tudják: a laska gombacsaládnak kevés gyakori képviselője van, étkezési – s most már irodalmi szempontból – mégis jelentős, mivel kedvelt, ehető gombákat – fogyasztható irodalmi művet – is magában foglal. Laska Lajos kedves figurája ugyanúgy telepszik meg bennünk, rajtunk, mint „rokonai” a fák tövén...

(*Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2012.*)